

SCRIITORI TURDENI DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX ÎN COLECȚIILE BIBLIOTECII MUNICIPALE „TEODOR MURĂȘANU” TURDA

În sfera creației literare, turdenii s-au impus chiar în condițiile vitrege ale atmosferei de maghiarizare din Turda, găsindu-și căi de afirmare în alte orașe românești de tradiție. Toți literații români au fost ziariști, în sincerul scop de a conștientiza masele de români pentru idealul național. Formați la liceele românești din Brașov, Blaj, Beiuș, ei își canalizează creația literară în volume sau o răspândesc în publicații românești de prestigiu de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX: „Tribuna”, „Gazeta Transilvaniei”, „Luceafărul”, „Libertatea”, „Lupta” etc., iar ca redactori ai acestora s-au apropiat de sufletul românesc și slova lor a pătruns adânc în rândurile poporului, înfrumusețând artistic și moral viața țăranilor, dar și a meseriașilor și intelectualilor. Scriitorii turdeni din această perioadă: Silvestru Moldovan, Vasile E. Moldovan, Margareta Meșter, Eugen Mezei au reprezentat talente care au lăsat opere literare destul de valoroase dar necunoscute cititorilor de azi, deoarece nu s-au reeditat.

Silvestru Moldovan (1866-1915) s-a născut în satul Agârbiciu, cum se numea pe atunci Viisoara, „la marginea câmpiei, unde Valea Florilor și Horgora (Valea Ceanului) se varsă în Arieș”, după cum descrie locurile sale natale Petre Suciu în schița monografică „Zece ani de viață românească, jud. Turda”. Și-a făcut studiile liceale la Brașov, iar cele universitare la Cluj și Viena, iar între 1885-1887 a fost profesor la Liceul Român din Brașov.

S-a remarcat ca ziarist și a început activitatea în acest domeniu în 1890 colaborând la cotidienele de mare tiraj ale vremii: „Gazeta Transilvaniei” din Brașov, „Tribuna” și „Foaia poporului” din Sibiu, ziare la care va ajunge la un moment dat redactor șef și chiar director.

În martie 1894 întemeiază și redactează la Sibiu „Rândunica – foaie literară-beleastrică”. Revista a supraviețuit un an din cauza plecării redactorului ei la Alba Iulia, a apărut cu o periodicitate de trei numere lunare, iar în primul număr Silvestru Moldovan își expune intențiile legate de această publicație: „În coloanele ei vom publica tot ce cade din sfera literaturii, în primul rând lucrări originale, romane, traduceri din autorii cei mai buni și mai distinși și producțe ale literaturii noastre poporale.”

Între 1895-1899 apare „Revista Orăștiei – foaia socială, economică și literară”, revistă care se vroia pentru „unii români un far luminătoriu”, unde Silvestru Moldovan este redactor responsabil și în care sunt publicate lucrări semnate de scriitori din acea perioadă: George Coșbuc, Traian Demetrescu, Ștefan O. Iosif, Veronica Micle, Ion Luca Caragiale, Duiliu Zamfirescu și traduceri din mari scriitori ai epocii.

O altă revistă pe care a întemeiat-o este „Femeia și Familia”, care a apărut la Sibiu în 1903 și care era o revistă de divertisment și îndreptar casnic pentru femei.

În 1906, la Cluj este tipărită revista „**Orizontul**”, o revistă pentru știință și literatură care dezbaterea în special probleme științifice, politice și sociale, acțiuni la care a luat parte și Silvestru Moldovan.

În calitate de ziarist, pentru atitudinea sa patriotică de militant pentru drepturile românilor, a suferit multiple condamnări la temniță și a fost amendat pentru unele articole de istorie, pentru atitudinea și gândirea sa progresistă.

Pe lângă activitatea sa foarte bogată ca ziarist, Silvestru Moldovan s-a remarcat și ca scriitor. Considerat un povestitor de valoare, schițele, nuvelele și anecdotele sale erau gustate în lumea satului ardelean. Printre scrierile sale se numără: „*Scrisori către popor*”, „*Păcală și Tânără*” (1880), „*Fii că a două mame*” (1885), „*Povestea lui Ignat*” (1885). S-a inspirat, de asemenea, din istoria poporului român și a scris: „*Nichita Balic*” (Sibiu, 1902), „*În Pantheon. Mormintele marilor noștri bărbați de la 1848*”.

A fost membru activ al Societății Geografice Române din București și a publicat lucrări din domeniul geografiei: „*Tara noastră, descrierea Transilvaniei sudice*” (Sibiu, 1894); „*Ardealul. Tinuturile de pe Olt*” (Brașov, 1911); „*Zarandul și Munții Apuseni*” (Sibiu, 1898), premiate de Academia Română în 1914. Vasile Meșter scrisă în revista „*Transilvania*”, în anul 1925, despre meritele literare ale lui Silvestru Moldovan: „lucrările sale geografice „*Tara noastră*” și „*Zarandul și Munții Apuseni*” premiate de Academia Română în 1914 dovedesc cunoștințele sale temeinice și iubirea sa față de pământul strămoșesc, iar povestirile sale publicate în Biblioteca Tribunei vechi îl impun în rândurile celor mai buni povestitori ai noștri”. Pentru capitolul „Găina” din lucrarea „*Zarandul și Munții Apuseni*” este citat în lucrarea de etnografie a lui Ion Mușlea „*Cercetări etnografice și de folclor*”, vol.II, pentru explicațiile referitoare la târgul de fete de la Găina, ca un bun cunoșcător al vieții și spiritualității din Țara Moților.

Silvestru Moldovan a fost și membru al secției literare a Asociației Transilvane pentru Literatura și Cultura Poporului Român, ASTRA, membru emerit al Societății Academice „România Jună” din Viena, membru corespondent al Academiei Române și în colaborare cu părintele protopop Nicolae Togan a publicat „*Dicționarul numirilor de localități cu poporațiune română din Ungaria*” (Sibiu, 1909). A publicat, de asemenea, numeroase studii în „*Gazeta Transilvaniei*”, „*Tribuna*”, „*Buletinul Societății Geografice Române*” din București, revista „*Transilvania*”, în foaia „*Asociației*”, a tipărit diferite broșuri, cărți școlare și fragmente din literatura poporului în Biblioteca poporala a „*Tribunei*” și a „*Foii poporului*”.

Este înmormântat la Turda, în cimitirul familiei Rațiu, alături de alte personalități.

Margareta Moldovan Meșter (1873-1925) se impune ca scriitoare de talent prin schițe și nuvele în revistele „*Tribuna*”, „*Foaia poporului*”, „*Rândunica*”.

Singurul volum tipărit, „*Din tainele vieții*”, apărut la Sibiu în 1899, s-a bucurat de aprecieri favorabile ale criticii contemporane. „*Tribuna*” nr. 1141/1899 reproduce o notiță din „*Gazeta Transilvaniei*” în care se remarcă meritele scriitoarei: „Nuvele și schițele domnișoarei Moldovan apar ca niște mici ochiuri de viață, ochiri duioase și drăgălașe din viața autoarei și din viața altora. În aceste nuvele și în schițe mai în toate întâlnim suflete blânde, muncite de dorul fericirii ce nu se împlinește. Ni se descrie iubirea de mamă, puternică, sfântă, duioasă, gingășă dar și dragostea păcătoasă și aceasta într-un chip fin și moralizator.”

Vasile E. Moldovan (1881-1925) debutează cu poezie în „*Foaia literară*” din Oradea în 1897 ca apoi să fie, în 1903, fondator al „*Luceafărului*” din Budapesta și redactor la „*Tribuna*”, „*Libertatea*”, „*Orizontul*”, „*Orientul român*”, „*Lupta*”.

Poezia sa militantă, care aduce ca argument lancea lui Horea, este incandescentă și incomodă pentru structurile politice ale vremii. „*Fântânele*”, „*Stejarul de la Tebea*”, „*Din închisoare*”, „*Prizonierul*” sunt grăitoare pentru ideile forță, împărtășite în publicațiile vremii, au fost capete de acuzare în procesele de presă incriminate. „*Roata de la Bălgad*”, pentru mesianismul său, era declamată de români la sărbătorile naționale organizate de *Astra*. A fost catalogat de contemporanii săi ca un romantic târziu.

A realizat un volum de schițe și nuvele, „**Raze de lună**”, din care se detașează nuvela „**Om și câine**” și romanele „**Meteor**” și „**Dușmănie**”.

Un alt scriitor turdean, **Eugen Mezei**, a scris în timpul revoluției populare din toamna anul 1918 romanul „**Abisuri**”, publicat în 1922 la o tipografie din Cluj, din care se remarcă starea psihică a românilor hotărâți să-și dea viața pentru triumful Unirii.

Pentru că au servit prin scris cauza românească, acești scriitori turdeni au cunoscut privațiuni de libertate sau pedepse pecuniere în procese de presă. O parte din ei, ca Vasile E. Moldovan, Margareta Meșter și Eugen Mezei și-au văzut visul îndeplinit – Unirea – și s-au întors din peregrinările lor forțate în matca Turzii, unde în 1919 au realizat primul ziar românesc, „**Foaia noastră**”.

Mai poate fi amintit în această perioadă Emil A. Chifa, care a scris poezii și proză în „**Gazeta Transilvaniei**”, „**Familia**”, „**Revista Bistriței**”, „**Libertatea**” și „**Românul**”. A publicat volumele de poezii „**Din primăvara vieții**” și „**Din zile senine**”.

NICOLINA HALGAŞ

Responsabil
Biblioteca Municipală „Teodor Murășanu” Turda

Bibliografie:

1. Almanahul scriitorilor de la noi. Anul I. - Orăștie: Editura „Librăriei Naționale Sebastian Bornemisa”, 1911
2. Mușlea, Ion. Cercetări etnografice și de folclor, vol. II. - București: Editura Minerva, 1972
3. Vișinescu, Valentin; Vescan Eugen; Chiorean, Mihail - Vîișoara. Trecutul și viitorul unui colț de țară românească. - Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2005
4. Vișinescu, Valentin. Pagini de istorie și cultură turdeană. - Turda, 1999